

İslami Romanlarda Rüya ve Rüyanın İşlevleri

Adem GÜRBÜZ¹

¹Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,

Bingöl, Türkiye

ademgurbuz@bingol.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:

08.01.2020

Kabul Tarihi/Accepted:

23.06.2020

Yayın Tarihi/Published:

30.06.2020

ÖZ

İslami romanlar 1970'li yıllardan itibaren yazılmaya başlanmış ve 1990'lı yıllara kadar çok büyük ilgi görmüştür. O güne kadar romandan uzak duran İslami camia, İslami hassasiyetlerin konu edildiği bu kitaplara büyük ilgi göstermiş ve kurgu yoluyla bile olsa çocuklarını bu romanlarla eğitmeye çalışmıştır. İslami camia için bir çeşit alternatif/karşı edebiyat olarak görülen bu romanlar, zamanla büyük bir popülerite kazanmış ve satış rekorları kırmıştır. Bu bağlamda İslami romanlar Türk edebiyatının bir döneminde adından söz ettirmiş ve büyük okuyucu kitlelerine ulaşmıştır. İslami romanlar, her ne kadar edebiyat eleştirmenlerince basite alınmışsa da toplumda aynı şekilde karşılanmamış ve büyük bir teveccüh görmüştür.

Bu çalışma, edebiyatımızda belli bir zümrenin temsilciliğine soyunan ve muhafazakâr camianın okula/okumaya olan bakış açısını değiştiren İslami romanlardaki rüya unsurunu ve rüyanın işlevlerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada Türk edebiyatının önde gelen İslami romancılarından otuz yazar seçilmiş ve bu romancıardan birer örnek incelenmiştir. Çalışma sonucunda İslami romanlarda rüyaların ne amaçla kullanıldığı, rüyaların kurgu içindeki işlevi ve verdiği mesajlar, rüyalara ne tür anlamlar yüklendiği vb. tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslami Romanlar, Hidayet Romanları, Rüya, Rüyanın İşlevleri, Kurgu.

Dream And Functions Of Dream In Islamic Novels

ABSTRACT

Islamic novels begin to be written from the 1970s and attracted much attention until the 1990s. The Islamic community, which has stayed away from the novel until then, has showed great interest in these books where Islamic sensitivities were processed, tried to educate their children through fiction. These novels, which are seen as a kind of alternative / counter literature for the Islamic community, have gained great popularity and broke sales records over time. In this context, Islamic novels have made a name for themselves in a period of Turkish literature and reached large audiences. Although Islamic novels were simplified by literary critics, they were not seen in society in the same way and saw great interest.

This study aims to examine the dream element and the functions of the dream in Islamic novels, which have become a representative of a certain group in our literature and changed the perspective of the conservative community to school/reading. Thirty writers from the leading Islamic novelists of Turkish literature were selected in the study and a sample of these novelists was examined. As a result of the study, the purpose of the use of dreams in Islamic novels, the function of dreams in the novel fiction and the messages, what kind of meanings are given to dreams and so on. It will be tried to be determined.

Key Words: Islamic Novels, Guidance Novels, Dream, Function of Dream, Fiction.

1. GİRİŞ

Rüya (düş), kişinin uyku hâlindeyken gördüğü/yaşadığı olaylar bütünüdür. Bu sırada ruh bedenden ayrılır ve yaşanan/hissedilen olaylar insan ruhunun etrafında gelişir. Yani rüya, beden çerçevesinde değil ruh etrafında gelişen/şekillenen bir olgudur. Rüyalarda, sanıldığı veya anlatıldığı kadar uzun sürmez. Kişinin bir sinema kadar uzun sürdüğünü sandığı rüyalar, birkaç dakika gibi kısa sürelerden oluşabilir. Bu nedenle rüyalarda zaman kavramı güncel zamanla aynı değildir, kısa bir zaman dilimi içerisine çok geniş olaylar sığdırılır.

Rüyalar, gerçekle ilintili olabileceği gibi bütünüyle gerçeklikten kopuk da olabilir. Örneğin kişi, rüyasında kendini gerçek ailesinin bir ferdi olarak görebileceği gibi, başka bir ailenin üyesiymiş gibi de görebilir. Rüyalarda, bireyin gün içinde yaşadıklarının bir yansıması olabileceği gibi, Freudyen ifadelerle belirtirsek “bir isteğin gerçekleşmesi” (Freud, 2014: 47), bastırılarak bilinçaltına atılan isteklerin gün yüzüne çıkması, sırrın ifşa olması, günlük hayatta ulaşılamayan değerlerin rüya yoluyla elde edilmesi olarak da değerlendirilebilir¹, “Doğrudan doğruya hiçbir şeyi söylemeyip kendini

¹ Freud’ın konuyla ilgili yaklaşımı ve örnek rüya çözümlenmeleri için bkz. Freud, Sigmund (1995). *Psikanaliz ve Uygulama* (çev. Muammer Sencer). İstanbul: Say Yayınları; Freud, Sigmund (2015a). *Rüya Yorumları 1* (çev.

saklayan derin bir hakikatin öne sürülmüş” (İçli, 2009: 193) hâli olarak okunabilir. Bu bağlamda Jung’a göre bir kişi hakkında gerekli olan tüm bilgiler, o bireyin rüyalarından elde edilebilir. Rüyalar, sanki akıllı, amaca dönük ve kişisel bir kaynaktan çıkıyormuş gibi kabul edilebilir (Jung, 1998: 23).

İslam inancı rüyayı basit bir hayal veya günlük yaşamın izdüşümü olarak görmez. Rüya yoluyla kişilere bazı mesajlar verildiğine inanılır. Bu yüzden rüya yorumlarına değer verilir ve rüyalar üzerinde uzun uzun düşünülür. Bilindiği gibi son peygamber Hz. Muhammet’ten sonra vahiy kapısı kapanmıştır. Fakat rüya, Allah’ın izni ve iradesiyle insana gösterildiği için bir çeşit ilham kaynağı olarak görülmüştür. Konuyla ilgili Ebu Bekr İbnu’l-Arabi şöyle der: “Rüya, Cenab-ı Hakk’ın melek veya şeytan vasıtasıyla, insanın kalb ve şuuruna hakikat veya kinaye olarak koyduğu ruhi idraklerdir. Bunlar ya açıktır ya da karmakarışık şeylerdir” (Canan, 1988b: 408). Bu bağlamda rüya, Allah’tan gelen gizli veya açık bir mesajdır, basit bir görüntüden ibaret değildir. Aşağıdaki hadis-i şerif, rüyanın bu işlevine dikkat çeker:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): “Risalet ve peygamberlik artık bitmiştir. Benden sonra ne nebi, ne de resul gelecektir” buyurdu. Bu, cemaatin üzülmüne sebep olmuştu ki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

“-Ancak müjde vericiler (mübeşşirat) var” buyurdu.

“-Ey Allah’ın Resülü! Müjde vericiler de nedir?” diye sorulunca:

“- Müslümanın rüyasıdır. O nübüvvetin cüzlerinden bir cüzdür” buyurur (Canan, 1988a: 457-458).

Hadis-i şerifte görüldüğü gibi İslam inancı, Müslümanların gördüğü rüyaların bazısını nübüvvetin bir parçası olarak değerlendirir ve yüceltir, rüya yoluyla insana çeşitli haberler/mesajlar/müjdeler verildiğine inanılır. İslam inancına göre rüya; sadık rüya, kişinin kendisiyle konuştuğu rüya ve şeytandan olan rüya olmak üzere üçe ayrılır. Bu rüya çeşitleri şu şekilde açıklanabilir:

1- Hak rüya: Bu, hadislerde “rüya-yı salihâ”, “rüya-yı sadıkâ”, “rüya-yı hasene” gibi farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bu isimlerle zikredilen rüyalar, edğas’tan uzak ve halistirler. Bu, kişinin mazhar olacağı yakın bir hayrın habercisidir. Bu sebeple Allah’tan büşra (müjde) kabul edilmiştir.

2- Kişinin nefesine konuştuğu rüya: Bu, kişinin uyanık hâlde zihninden geçen vehimlerin tesiriyle gördüğü rüyalardır.

3- Şeytanın üzüntü verdiği rüya: Hoşa gitmeyen, can sıkıcı rüyalar buraya girer (Canan, 1988b: 409).

Alıntıdan da anlaşıldığı gibi İslam inancına göre “salihâ/sadık/hasene” olarak adlandırılan bir rüya çeşidi vardır. Bu rüyalar müjdeleyici özellikler taşır. Dolayısıyla Müslümanlar, rüya yoluyla bilgilendirileceklerini umar ve rüyaya bu gözle bakar. Kur’an-ı Kerim’de rüya yoluyla peygamberlere haber gönderildiği durumlara rastlanır. Bunların en bilinenleri Hz. Yusuf ve Hz. İbrahim’in rüyalarıdır. Hz. Yusuf, rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine boyun eğdiğini (secde ettiğini) görür ve rüyasını babasına anlatır. Hz. Yakup, Yusuf’un rüyasını müjdeleyici bir rüya olarak tabir eder

Akın Kanat). İstanbul: Atlantis Yayınları; Freud, Sigmund (2015b). *Rüya Yorumları 2* (çev. Akın Kanat). İstanbul: Atlantis Yayınları.

ve Yusuf'tan bu rüyayı kardeşlerinden gizli tutmasını ister; çünkü Yusuf'un kardeşleri onu kıskanmaktadır. Surede Yusuf'un başından çeşitli şeyler geçer ve Yusuf hapse düşer, burada birçok rüyayı tabir eder ve bu rüyaların hepsi gerçekleşir. Surenin sonunda Yusuf'un rüyasının sırrı da çözülür ve rüya gerçeğe dönüşür. Yusuf, Mısır hazinesinin başına getirilir; Yusuf'un annesi, babası ve on bir kardeşi de ona boyun eğer². Kur'an-ı Kerim'de yaygın olarak bilinen bir diğer rüya ise Hz. İbrahim'in rüyasıdır. "Bazı bilginlerin kaydettiğine göre, İbrahim yaşının ilerlemiş olmasından dolayı artık çocuğunun olamayacağını zannetmişti. Böyle bir dönemde melekler tarafından erkek çocuk ile müjdelendiğinde, onu Allah için kurban olarak adadığını söylemişti" (Aydar, 2005: 42). İşte rüyada bu adağı kendisine hatırlatılır ve ondan oğlunu kurban etmesi istenir. Bunun üzerine Hz. İbrahim, durumu oğlu İsmail'e haber verir. İsmail de "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" (DİB, 2011: 496) sözleriyle babasına teslim olur ve Allah'ın buyruğuna razı olur. Fakat Allah (c.c.), İbrahim ve İsmail'in teslimiyetini yeterli bulur, bunun bir çeşit imtihan olduğunu belirtir ve kurbanlık bir koç göndererek İsmail'i kurtarır³. Yine kıssalarda Hz. İbrahim'in rüyasında Nemrut'un saltanatının yıkılacağını gördüğüne de değinilir ve sadık rüyanın gelecekte haber verdiğine işaret edilir⁴.

Türk kültüründe rüya, insanın zihnine gelen boş bir hayal ve görüntü olarak değil, gerçek ve yaşanmış bir durum olarak kabul edilir. Üstelik bu yaşantıda insanın iradesi olmadığından doğrudan ilahi bir mesaj ve uyarı vardır. Rüya gören kişi, gördüğü rüya doğrultusunda, kendi iradesiyle yaptığı işlerden de öte bir kararlılıkla, hemen harekete geçer ve gerekeni/kendisinden istenileni yerine getirir (Gündüz, 2009: 200). Destanlarda ve halk hikâyelerinde rüya, kahramanı etkileyen ve kahramanın hareket alanını belirleyen bir işlev üstlenir. Kazanılacak başarı veya yaşanacak bir felaket, düş yoluyla önceden haber verilir. Örneğin *Dede Korkut*'taki Salur Kazan, rüyasında evinin üzerine yıldırım düştüğünü ve evine kurtların saldırdığını görür. Avdan döndüğünde ise obasının yağmalandığını görür ve rüyası gerçekleşir. *Oğuz* destanındaki Uluğ Türk, rüyasında bir altın yay ve üç gümüş ok görür. Oklar kuzeye doğru, yay da gün doğusundan gün batısına doğru uzanmaktadır. Rüya, Oğuz boylarının geleceği ve teşkilatlanması hakkında bir ön haber niteliği taşır (Gültepe, 2015: 588-589). Örneklerde görüldüğü gibi rüya motifi, Türk kültür ve edebiyatında da köklü bir geleneğe sahiptir, ilk edebî ürünlerimizden itibaren rüyalardan yararlanılmaktadır.

Bu çalışma, yazın hayatımıza 1970'li yıllardan itibaren giren İslami romanlardaki rüya olgusunu, rüyanın gördüğü işlevleri, İslami romancıların rüyayı kullanım şekillerini vb. irdelemeyi amaçlamaktadır. İslami romanlar olarak isimlendirdiğimiz romanlar, aslında politik veya tezli romanlardır. Bu tür romanların temel amacı; insanları inançlı bireyler olarak yetiştirmek, erdemli olmaya sevk etmek, iyiyi yüceltmek, okuyuculara doğru yolu göstermek, İslam dininin emir ve yasaklarını roman kurgusu içine serpiştirmek, yazın hayatında inançlı tip ve karakterler oluşturmak vb.

² bk. Yusuf Suresi (DİB, 2011: 254-266).

³ bk. Sâffât Suresi 102-107. ayetler (DİB, 2011: 496-497).

⁴ bk. Bars, M. Emin (2018). *Kıssa-i İbrahim: Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Sonçağ Yayınları.

olarak sıralanabilir. İslami romanların nasıl adlandırılacağı mevzuu ise tartışmalı bir meseledir ve bu romanlar, henüz literatürde kendisine tam olarak yer edinmemiştir (Gürbüz, 2019: 5). Kaynaklarda konuyla ilgili İslami roman (Çalışkan, 1996: 89; Çil, 2017: 1; Satar, 2014:1; Balcı, 2014: 1), İslami popüler roman (Yılmaz, 2000: 100), İslami duyarlıklı öykü (Zariç, 2017: 1), yeşil dizi (Ağar, 1988: 75), hidayet romanı (Türkmenoğlu, 2015: 261; Uğur, 2017: 810; Erkol & Çalışkan, 2016: 21; Kolcu, 2013: 86, Köse, 2012: 78) vb. ifadeler kullanılmaktadır. Bunlardan en çok talep gören kavram ise “hidayet romanı” kavramıdır.

Hidayet, “Doğru yol, hak olan Müslümanlık yolu” (TDK, 2011: 1098) şeklinde tanımlanabilir. Kavram; insanların doğru yolu bulması, inancını pekiştirmesi ve bazen de din değiştirerek Müslüman olması manalarına gelir. Tanımdan yola çıkıldığında hidayet romanlarının doğru yola sevk eden ve Müslümanlığa ulaştıran romanlarla sınırlı olması gerekir. Hâlbuki kavram, literatürde İslam diniyle ilgili olan, İslam inancıyla ilgili unsurların baskın olduğu tüm romanları kapsar bir şekilde kullanılmıştır. Örneğin Raif Cilasun’un *Beklenen Sabah* romanında herhangi bir hidayete erme/erdime söz konusu değildir. Romanda iyi ile kötü tipler karşılaştırılmış ve iyiler yüceltilmiştir. Bu roman için hidayet romanı ifadesini kullanmak pek yerinde olmayacaktır. İslami roman kavramı, kapsam geçerliliği bakımından daha genelgeçer bir kavram olarak kabul edilebilir. “İslami” sözcüğü, “İslam diniyle ilgili olan, İslam’a uygun olan” (TDK, 2011: 1209) manalarına gelen bir sözcüktür. Bu bağlamda İslami roman ifadesi; İslam diniyle ilgili olan, İslami duyarlılığı ön planda tutan, İslam inancını yaşamaya/yaşatmaya/yaymaya çalışan tüm romanları kapsayan bir ifade olarak kullanılabilir. Kavram, hidayet romanları ifadesinde olduğu gibi sadece Müslümanlaşan veya inancında dönüşüm geçiren tiplerin işlendiği romanları değil; İslam inancının, felsefesinin, öğretisinin ön planda olduğu bütün romanları bünyesinde barındıran bir özelliğe sahiptir. Konuyla ilgili dinî roman, yeşil roman, İslamcı roman, davet romanı, tebliğ romanı vb. ifadeler de kullanılabilir; fakat kapsam geçerliliği en doğru olan kavram bize göre “İslami roman” ifadesidir (Gürbüz, 2019: 5-6).

Bilindiği gibi İslami romanlar, muhafazakâr camianın okula/eğitime/edebiyata olan bakış açısını değiştirmiş ve olumluya çevirmiştir. Büyük okuyucu kitlelerine ulaşan ve popülerite kazanarak satış rekorları kıran bu romanlar; muhafazakar camianın kaygılarını, hayallerini, hayata bakış açılarını, duygu ve düşüncelerini yansıtmaları bakımından oldukça kıymetli bir yere sahiptir. Rüyalar, görünenin arkasındaki görünmeyenden, gizli istek ve hayallerden, elde edilemeyen objelerden izler taşıyabilir; kişilerin gelecekteki eylemlerini yönlendirebilir. Bu bağlamda İslami romanlardaki rüyaların işlevlerinin ve kullanım şekillerinin tespitinin bu tür roman ve romancıların daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı aşikârdır. Çalışmanın temel problematiği de budur. Konuyla ilgili yaptığımız literatür çalışmasında edebî metinlerdeki rüyaların işlevleriyle ilgili çeşitli çalışmaların bulunduğu; fakat İslami roman özelindeki rüya ve rüyaların işlevi üzerine herhangi bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Çalışma, bu boşluğu doldurabilmek ve yeni araştırmalara kapı aralayabilmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış, tespit edilen romanlar rüya ve rüyanın işlevleri etrafında fişlenmiş ve elde edilen veriler birer belge olarak kullanılmıştır. Çalışmada İslami romancılık sahasında ön plana çıkmış otuz romancı seçilmiş ve her romancının bir eseri⁵ incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen romanların on üçünde rüyalardan yararlandığı tespit edilmiştir.

2. İSLAMİ ROMANLARDA RÜYA VE RÜYANIN İŞLEVLERİ

Rüya, dinî ve kültürel yapımızda basit bir görüntü ve gerçek dışı bir olgu olarak görülmez. Rüya yoluyla gelecekte haber verildiğine, müjdelenmelerin gerçekleştiğine vb. inanılır. Bu yüzden muhafazakâr camia rüyaya önem verir, rüya görmek ve müjdelenmek için büyük bir arzu duyar. İslami romancılar, İslam inancındaki bu rüya anlayışına büyük bir hevesle sarılır, rüyanın müjdeleyici özelliğine sıklıkla yer verir. Romanlarda hidayete eren kişilerin bağışlandığına dair müjdeleyici rüyalar, tebliğ eden kişinin çabasının ödüllendirildiği rüyalar, kişinin gelecekte yapacağı iş ve eylemleri yönlendiren rüyalar sıklıkla işlenir. Hatta bu durum zaman zaman o kadar abartılır ki İslami romanların kurgusal gerçekçiliğine bile zarar verir. Çünkü romancı, zaman zaman işin kolayına kaçar, kahramanlarının dönüşümünü sağlamak için uzun uzadıya çaba harcamaya gerek duymaz, bunun yerine kurguya yerleştirdiği basit bir rüya yoluyla kahramanına ani ve hızlı dönüşümler yaşatır.

Mehmet Efe'nin *Mızraksız İlmihâl* romanı İslami camia içindeki aksamaları, çelişkileri, ikiyüzlülükleri, cinsiyet ayrımcılıklarını ortaya koyan öz eleştirel bir romandır. Romanda rüya, günlük yaşamın psikolojik sıkışmışlığını yansıtan bir işlevle kullanılır. Roman, bu yönüyle İslami romanlar içerisindeki istisnai eserlerdendir; çünkü İslami romanlarda bu tip psikolojik tahlillere pek rastlanmaz. Hâlbuki “*İnsanî öze ait gerçekleri yansıtmayı amaçlayan edebî eserlerde, rüya motifi, insan ruhunu tüm çıplaklığıyla ortaya koyma çabasına hizmet eder*” (Yılmaz, 2011: 47). Romanda bu durum örneklenir ve İrfan'ın bilinçaltı, rüya yoluyla dışa yansıtılır. İrfan, mütedeyyin bir karakterdir; İslamiyet'i yaşamakla kalmaz, Müslümanların yaşantısındaki tutarsızlıklardan/yozlaşmalardan da büyük rahatsızlık duyar ve bunu kendisine dert edinir. Bu hassasiyet, zamanla İrfan'ın huzurunu kaçırmaya başlar ve mutluluğunu engeller. Bu durum, İrfan'ın gördüğü rüyalara kadar sirayet eder. İrfan rüyasında insanın kanını donduran, soğuk, katı bir bozkırdadır. Ufukta yüzlerce polis ışığı görülmektedir ve rüya boyunca bu atmosfer değişmez. Rüyayı değerlendirdiğimizde soğuk ve katı

⁵ Makale kapsamında incelenen romanlar şunlardır: Aktaş, Ümit: *Kitabevi*; Alpat, Sabiha Ateş: *Modernizmin Kurbanları*; Asimgil, Sevim: *Siyah Zambak ve Merve*; Ceylan, İsmail Fatih: *Bir Buket Gül*; Cilasun, Raif: *Oğlum Osman*; Dev, Mine: *Rahibe Kety*; Efe, Mehmet: *Mızraksız İlmihâl*; Eraslan, Sibel: *Saklı Kitap*; Ertuğrul, Halit: *Kendini Arayan Adam*; Gedik, Hüseyin: *Zehirli Oklar*; Gökduman, Nehir Aydın: *Düşler Ümitler ve Yarınlar*; Günay, Muzaffer: *Arzunun Kışkacında*; İnal, Mecbure: *Ayrılık Benimle Kaldı*; İnanç, Üstün: *Yalnız Değilsiniz*; İsmail, Hekimoğlu: *Minyeli Abdullah*; Kartal, Hüseyin: *Ve Yollara Günah Diktiler*; Kazancı, Ahmet Lütfi: *Bir Vicdan Uyanıyor*; Kekeç, Ahmet: *Yağmurdan Sonra*; Okur, Mehmet Ali: *Aklını Şeyhinin İpine Asanlar*; Ramazanoğlu, Yıldız: *İkna Odası*; Şenler, Şule Yüksel: *Huzur Sokağı*; Şenlikoğlu, Emine: *Bize Nasıl Kıydınız?*; Tekin, Sadık: *Bir Soluk Cennet*; Toros, Halime: *Halkaların Ezgisi*; Turhal, Şerife Katırcı: *Müslüman Kadının Adı Var*; Uzunyaylalı, M. Talat: *Senatör'ün Kızı*; Yavuz, İbrahim Ulvi: *Dikenli Yollar*; Yıldız, Ahmet Günbay: *Boşluk*; Yılmaz, İsmail: *Bir Namludur Yüreğim*; Zeren, Mehmet: *Öz Yurdunda Garipsin (Üniversiteli Bir Kızın Hatıraları)*.

bozkır, İrfan'ın dünyayı algılayış biçiminin rüyadaki yansımasıdır. Çünkü İrfan, dünyanın çirkinliklerine ve ikiye bölümlülüklerine dikkat çeken bir karakterdir, bardağın dolu yüzünü görmekten kaçınır. Ufuklardaki yüzlerce polis ışığı ise İrfan'ın sıkışmışlığını ve kendisini polis tehdidi altında görüşünü simgeler. Çünkü İslami camia, rejimin kendisini tehdit olarak gördüğünü düşünür (özellikle kitabın yazıldığı yıllar olan 1990'larda) ve bu bağlamda rejimden kaçınır/ürker. İrfan, hayal ile gerçek, mutluluk ile mutsuzluk arasında sıkışmış bir tiptir. Bu durum rüyasında "Dörtyanım, bir maviye dönüyor, bir siyah oluyor..." (Efe, 2016: 83) söylemleriyle dışa yansır. Bilindiği gibi mavi, umudu ve mutluluğu; siyah ise karamsarlığı ve olumsuzluğu simgeler. Yazar, kurguya yerleştirdiği rüya vasıtasıyla roman kahramanının sıkışmışlığını net bir şekilde ortaya koyar.

Romanda rüya, kişinin günlük yaşamda meşgul olduğu işlerin yansıması olarak kullanılmıştır. Bu rüya, İslam akidesine göre kişinin kendi kendisiyle konuştuğu rüya çeşidine girer. Sadık rüya veya şeytani rüya değildir. Meşgul olunan şeylerin veya kişinin ruhsal durumunun rüyaya aksetmesinden ibarettir.

İslami romanlarda bazen rüya yoluyla roman kişilerine mesajlar verilir. Örneğin *Minyeli Abdullah* romanının başkışisi Abdullah, suçsuz yere hapse atılır ve çeşitli işkencelere maruz bırakılır. Abdullah, işkencelerin doruk noktaya ulaştığı bir dönemde ise şu sözlerle Allah'tan yardım ister: "Yâ Rab, kime gideyim? Kimim var? Yâ Rab, çekemeyeceğim yükü bana yüklemezsin. Allah'ım, mü'min olarak benim canımı al. Yâ Rab; beni kapından ayırma" (İsmail, 2014: 33). Görüldüğü gibi yapılan işkenceler, Abdullah'ı ölümü arzulama durumuna kadar getirmiştir. Yazar, Abdullah'ın bu en sıkışık döneminde ona rüya yoluyla yardım gönderir. Abdullah'ın rüyasına giren aksakallı bir Müslüman, ona dünyadaki her saadet ve musibetin bir imtihan olduğunu ve asıl imtihanın böyle zor zamanlarda İslamiyet'i yaşamakta olduğunu söyler. Rüyadan uyanan Abdullah, dünyanın bir imtihan yeri olduğunun ve çektiği sıkıntıların bir imtihan olduğunun bilincine varır, ferahlayıp şükretmeye başlar. Anlatıcı, Abdullah'ın rüyadan sonraki dinginliğini şu sözlerle tasvir eder: "Ferahlamış, içi açılmıştı. Kendinde bir hafiflik hissediyordu. "Dünyada mıyım?" diye elini ısırdı, sonra dilini oynatmadan "Elhamdülillah" demeye başladı. İbrahim Ethem'le Şakik-i Belhi kıssasını hatırladı, "mühim olan yoklukta şükretmektir. Yoksa varlıkta Horasan'ın köpekleri de şükreder" dedi" (İsmail, 2014: 34).

Görüldüğü gibi burada rüya, bir çeşit yardım ve müjdeleme işlevi görür. Romanın mütedeyyin karakteri, çok zor durumda olduğu bir dönemde rüya görür ve bu rüya vasıtasıyla moral depolar/hayata tutunur. Romancı, rüyayı kahramanını güdüleyen bir unsur olarak görür ve eserinde kullanır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi İslami camiada rüyanın sadıklığına ve müjdeleyici unsurlar barındırdığına inanılır. Bu bağlamda rüya, bir çeşit mucize etkisi uyandırır ve roman kahramanının davasına daha sıkı sarılmasını sağlar.

İslam felsefesinde, insan nefsi ve yetilerine yönelik tartışmalarda, rüya olgusu önemli bir yer tutar ve geleceği önceden görmenin aracı olarak kabul edilir (Aydın, 2007: 165). *Minyeli Abdullah* romanında bu durum Sevde üzerinden örneklenir. Sevde, roman başkışisi Abdullah'ın karısıdır,

Abdullah'a İslamiyet'e hizmet noktasında tam destek olur ve Abdullah'ın en büyük yardımcısı konumundadır. Bu durum 1967 yılı Mısır-İsrail savaşında da değişmez ve karı koca, cihat etme arzusuyla bu savaşa katılır. Hastabakıcı olarak cepheye koşan Sevde, müjdeleyici/haber verici bir rüya görür ve şehadete kavuşacağını rüyasında Hz. Hatice'den öğrenir. Hz. Hatice, "Buyur, buyur kızım! Demek beni özledin, beni takib ettiğin için, ben de seni özledim, buyur evimde yerin var, buyur evladım" (İsmail, 2014: 241). sözleriyle Sevde'yi yanına çağırır. Aynı gün cepheye büyük bir saldırı düzenlenir ve Sevde şehadet mertebesine ulaşır. Anlatıcı, Sevde'nin rüyasında Hz. Hatice'yi görmesini bir tür ödüllendirme olarak işler. Çünkü Sevde, ömrünü İslamiyet'e adanmış, hayatını İslam inancı doğrultusunda düzenlemiş ve Hz. Hatice'yi kendisine rehber edinmiştir. Bu samimi yaşantı, ölümden hemen önce kendisine ölümünün haber verilmesi ve cennette Hz. Hatice'ye komşu olunacağını müjdelenmesiyle nihayete ermiştir. Bu bağlamda yazar, İslami bir yaşantının sonucunun cennet olacağını rüya yoluyla kahramanına haber verir, böylece okuyucularına da bu tür bir yaşantının cennetle sonuçlanacağı mesajını iletir.

Raif Cilasun'un *Oğlum Osman* romanında rüyalardan bol bol yararlanır ve kurgu, rüyalar yoluyla şekillendirilir. Yazar, tezli bir roman hüviyeti taşıyan eserinde tüm karakterleri hidayete erdirmek için çabalar, bunu da rüyalar yoluyla sağlar. Roman başkışisi Osman, mütedeyyin bir ailenin çocuğuyken okuldaki öğretmenlerinin etkisiyle dinden uzaklaşır ve ateist/komünist bir çizgiye kayar. Fakat yazar, romanın sonunda Osman'ın tekrar doğru yolu bulmasını ister ve bunu rüya yoluyla gerçekleştirir. Osman, rüyasında içerisinde bulunduğu sosyalist/komünist camianın kendisini yok etmeye çalıştığını görür. Bunun üzerine kendisinin de ateist olduğunu söyleyerek arkadaşlarını durdurmaya çalışır. Fakat arkadaşları "Sen Türk'sün, Müslüman'sın, komünist olamazsın. Senin ölmen gerek" diyerek ona saldırmaya devam eder. Tam bu esnada rüyaya Osman'ın ismini sembolize eden Hz. Osman ve Osman Gazi girer ve Osman'ı kurtarır (Cilasun, 1975: 131-132). Rüyadan uyanan Osman, mensup olduğu grubun onu hiçbir zaman kabullenmediğini ve aslının Müslüman olduğunu hatırlar. Sonrasında ise tövbe ederek Müslüman olur⁶.

Burada yazar, kurguyu şekillendirmek için rüyadan yararlanır. Kahramanını uzun uzadıya dönüştürmek yerine bir rüya vasıtasıyla ani bir değişime uğratar. Dolayısıyla rüyanın dönüştürme/değiştirme işlevine başvurur. İslami romanlardaki bu türden hidayete ermeler, çoğunlukla yazarların didaktizminin bir sonucudur. Romanın sonunda herkesin hidayete ermesini arzulayan yazarlar, kahramanlarını gerekli altyapıyı oluşturarak dönüştürmeye fırsat bulamaz ve bunun yerine daha kolay yollara başvurur. Bu yollardan biri de rüyadır. Yazar, kahramanına bir rüya gördürtür ve bu yolla kahramanında ani ve istendik davranış değişiklikleri oluşturur.

Eserde bir rüyadan daha yararlanır. Bu kez rüya yoluyla gelecekte haber/müjde verilir. Roman başkışisi Osman, dinden uzaklaşmış ateist/komünist bir kimliğe kaydığında Osman'ın babası İhsan Bey

⁶ İncelenen romanlardaki vakaların ayrıntılı tahlili ve İslami romanlardaki başlıca temalar ve tipler için bk. Gürbüz, Adem (2019). *Türk Edebiyatında İslami Romanlar*. Ankara: Sonçağ Yayınları.

bu duruma çok üzüldür. Her gün oğlu için dualar eder ve oğlunun tekrar hidayete ermesini diler. “Tesadüfler sonucu oluşan kavuşmalar, mutlu sonlar vb. olaylar İslami romanların tipik kalıplarıdır” (Gürbüz, 2019: 29). Bu romanda da İslami romanların tipik kurgusu gerçekleşir ve romanın sonunda İhsan Bey’in duaları kabul olur ve mutlu son gerçekleşir. İhsan Bey, rüyasında oğlunun kendisine döndüğünü ve hidayete erdiğini görür. Bir müddet sonra da rüya gerçekleşir ve Osman babasının yanına geri döner. İhsan Bey, rüyasını şu sözlerle anlatır:

Rüyamda Hazret-i Osman’ı gördüm. Yanında Gazi Osman da vardı. Yüzleri gülüyordu. Bana “ağlama” dediler. “Oğlun Osman’ı getirdik” dediler. “Onu Kâbe’de zemzemle yıkadık” dediler. “Küfürden gûnahtan yana tek kir bırakmadık sana tertemiz getirdik” dediler. “Artık bağrına basabilirsin. Osman senin Osman’ındır. Dilediğin gibi ap-açıktır. Artık onu sever ve kucaklayabilirsin. Oğlum Osman diyebilirsin” dediler. İnandım şu mutlu dakikalarımı, dört gözle bekledim (Cilasun, 1975: 152).

Görüldüğü gibi rüya tıpatıp gerçekleşmiş ve sabırla Allah’tan yardım isteyen kişi ödüllendirilmiştir. Rüya yoluyla mütedeyyin kişilerin içi ferahlatılmış, onlara müjdeleyici haberler verilmiş ve bu müjdeler teker teker gerçekleşmiştir. Bu bağlamda rüya; müjdeleme, ön bilgi verme işlevi görmüştür.

Rüya, *Bir Vicdan Uyanyor* romanında kahramanların hızlıca dönüşmesi ve herhangi bir iyilikten sonra ödüllendirilmesi işlevleriyle kullanılır. Roman başkışisi Tümay, içki müptelası ve ayyaş bir karakterdir. Babasının ölümü üzerine de bu huyundan vazgeçmez ve babasının mezarı başında içki sofrası kurar. Bu sırada mezarlıktan geçen yaşlı bir adam, Tümay’ı azarlar ve ona yaptığı yanlış olduğunu anlatır. Tümay, ihtiyar adamı başından kovar; fakat adamın söylediklerini aklından çıkaramaz. Bu psikolojiyle uyumaya çalışır ve rüyasında babasını görür. Rüyada babası Sürûri Bey, perişan bir vaziyettedir, toz toprak içerisinde, dünyada yaptığı kötülüklerin cezasını çekmektedir. Yaptıklarından büyük pişmanlık duymaktadır; fakat kendisine yeniden dünyaya dönüş izni verilmemektedir: “Niçin dünyada iken yüce Allah’ı tanımadın? Ona kul olmadın? Niçin Hazret-i Muhammed’i rehber edinmedin? Ne sebeple İslam dinini beğenmedin diyorlar. Bunların cevabını veremiyorum. Aah bir daha dünyaya dönebilsem, bir daha dünyaya gelebilsem” (Kazancı, 2011: 105). Sürûri Bey, rüyada oğluna nasihatte bulunur; dünyadayken yaptığı kötülüklerin hesabını vermekte zorlandığını anlatır ve oğlundan kendisi gibi inançsız ve ayyaş olmamasını ister. Rüya, Sürûri Bey’in “Bir daha dünyaya gelebilseydim, aah bir daha dünyaya gelebilseydim” (Kazancı, 2011: 105)⁷ feryatları arasında son bulur.

Tümay, gördüğü rüyadan çok etkilenir. Ertesi gün kurduğu içki sofrasından herhangi bir lezzet alamaz. Gece eve dönerken insanların camiye koştuğunu görür. O gece, Müslümanlar için kutsal bir

⁷ Bu cümleler, Secde Suresi 12. ayete telmih olarak görülebilir: “Suçlular, Rablerinin huzurunda boyunlarını büküp, “Rabbimiz! (Gerçeği) gördük ve işittik. Artık şimdi bizi (dünyaya) döndür ki, salih amel işleyelim. Biz artık kesin olarak inanmaktayız” dedikleri vakit, (onları) bir görsen!” (DİB, 2011: 459). Sürûri Bey de tıpkı ayette bahsedilen günahkârlar gibi bir kez daha dünyaya dönmeyi ve bu kez Rabb’ine kulluk etmeyi diler; fakat ölümden sonra dünyaya tekrar dönüş imkânı yoktur, artık imtihan kapısı kapanmıştır.

gece olan Kadir Gecesi'dir. Tümay, ani bir kararla tövbe etmek ister, yıkanıp arındıktan sonra caminin yolunu tutar ve kendisine yeni bir yol çizer. Böylece rüya yoluyla hidayete ermiş olur. Rüya, romanda kişinin kendi hatalarını anlamasını ve kendine yeni bir yön tayin etmesini sağlamış, çoğu İslami romanda olduğu gibi hızlı ve ani bir değişim sağlamıştır.

Romanda Tümay'ın gördüğü bir rüyaya daha yer verilir. Tümay, bir akşam evine giderken iki gencin başörtülü bir kıza sarkıntılık ettiğini görür ve onları uyarır. Fakat gençler, bu uyarıya pabuç bırakacak cinsten kişiler değildir ve bu yüzden aralarında kavga çıkar. Tümay, eski yaşamında kavga gürültüye alışkın oluşu için onları döver ve kızın zarar görmesini engeller. Tümay'ın yaptığı iyilik ve güzel davranış, romanda hemen bir rüya ile ödüllendirilir. Anlatıcı, Tümay'ın gördüğü rüyayı şu sözlerle aktarır:

O gece rüyasında kurumaya yüz tutmuş bir fidanın dibine su döktüğünü gördü. Yanında beliren bir ihtiyar, "Aferin evlat, beni bu zahmetten kurtardın" diyerek memnurluğunu ifade etmişti. Uyandığı zaman bu rüyanın hayra alamet olduğunu düşündü. Dünkü kavga ve kavganın kurtardığı namus aklına geldi. Köpek tabiatlı iki rezilin bu masum kızcağıza sataşmaları, onun ruhunda derin yaralar açmıştı (Kazancı, 2011: 158).

Tümay, romanda iyilikler yaptığı zaman hemen rüya yoluyla ödüllendirilir. Bunlardan biri de namaz kılmayan bir arkadaşının hidayete ermesi üzerine olur. Tümay, arkadaşını sık sık İslamiyet'e ve namaza davet eder. Bu çabalar nihayet bir gün sonuç verir ve Tümay'ın arkadaşı namaz kılmak ister. Tümay da bu duruma çok sevinir ve gece rüyasında kurban kestiğini görür. Rüyada bir ses, ona "bu senin kurtuluş kurbanındır, kurtuldun, affedildin artık" (Kazancı, 2011: 221) sözleriyle kurtuluşu müjdeler. Böylece yazar, yapılan iyiliklerin karşılıksız olmadığını metafizik bir olgu olan rüya ile okuyucusuna aktarır, kahramanına tövbesinin kabul olduğunu müjdeler.

Huzur Sokağı romanında geleceğe ait veya bilinmeyen bilgiler rüya yoluyla roman kahramanlarına bildirilir. Örneğin roman karakterlerinden Bilal, ilk aşkı olan Feyza'yı bir rastlantı sonucu bulur; fakat onunla hemen konuşmak yerine birkaç gün sonra konuşmayı tercih eder. Bilal'den kaçınan Feyza ise bu birkaç gün içinde evini taşır ve bilinmezlerle karışır. Bilal, tüm uğraşına rağmen Feyza'dan haber alamaz. Bu süreçte iyice harap olur ve yataklara düşer. Tam bu esnada gördüğü bir rüya ona işin aslını gösterir. Bilal'in rüyasına giren Feyza, onun evli bir erkek olduğunu düşündüğü için ortalıktan kaybolduğunu ve ona zarar vermek istemediği için bu şekilde davrandığını söyler. Nitekim Bilal, bir müddet sonra Feyza'nın davranışının nedeninin rüyada anlatıldığı gibi olduğunu öğrenir: "Fesubhanallah Hacı Amcacığım. Ne büyük bir tevafuktur ki sana gördüğümden bahsettiğim, ama anlatmadığım geçen akşamki rüyamda bunları Feyza bana anlatmıştı. Rüyamda o da bana "Sizin hâlâ evli olduğunuzu zannetmiştim. Onun için sizden kaçtım" diyordu" (Şenler, 2011: 281).

Görüldüğü gibi rüya, Feyza'nın ortalıktan kayboluşunun gerekçesini Bilal'e anlatmış ve aynen çıkmıştır. Dolayısıyla geleceğe ait bilgileri önceden haber verme işleviyle roman kurgusu içerisinde yer almıştır. İslami romancılar, bu tür ön bilgilendirici rüyalardan yararlanarak kahramanlarını

yönlendirir ve kahramanlarının İslam inancına daha sıkı bir şekilde sarılmasını sağlar. Tasavvufta “Birçok sûfi, zâhid ve velî gördüğü rüyaya göre hayatına ve davranışlarına yön vermiştir” (Uludağ, 2009: 309). Bilal de tıpkı bir sûfi gibi rüyayı kendisine verilmiş bir mesaj olarak değerlendirir ve Feyza’yı aramayı bırakır. Yani rüya, roman kahramanının davranış şeklini belirler. Romanda bir başka rüya daha gelecekte haber verme fonksiyonu üstlenir. Roman başkişisi Feyza, rüyasında kızı Hilal ile Doktor Nusret’in evlendiğini görür ve çok mutlu olur. Fakat gördüğü rüyayı kızına anlatmaz. Romanın sonuna doğru Feyza’nın gördüğü rüya gerçek olur. Doktor Nusret, Hilal’e talip olur ve onunla nişanlanır (Şenler, 2011: 504, 546).

Eserdeki bir diğer rüyada ise roman başkişisi Feyza’ya yol gösterilir, Feyza’nın davranışları yönlendirilir. Feyza’nın kızı Hilal, ilkokuldan itibaren başını örtmeye başlar ve bu yüzden okul idaresi tarafından hırpalanır. Zamanla bu durum Feyza’ya kadar akseder. Öyle ki okul idaresi, Feyza’nın bir veli olarak okul bahçesine girerek Hilal’i okuldan almasına bile izin vermez. Hatta okul müdürü, bir keresinde Feyza’ya küfür eder ve hakaretlerde bulunur. Feyza da bu durumu mahkeme ortamına taşımayı düşünür ve bunun için bir plan hazırlar. Fakat gece rüyasında gök kubbeye çıktığını, burada “Ya Ömer.. Ya Ömer.. Neredesin?” sözleriyle Hz. Ömer’i aradığını görür. Nitekim Hz. Ömer’e ulaşır ve kendisini onun ayaklarının altına atar. Hz. Ömer ise Feyza’yı ayağa kaldırır ve ona güven verir. Rüyadan bu şekilde uyanan Feyza, gördüğü rüyanın onu tevekküle ve ilahi adalete davet ettiğini düşünerek okul idaresini mahkemeye vermekten vazgeçer (Şenler, 2011: 425-426). Burada da roman kahramanı gördüğü rüyayı ilahi bir mesaj olarak kabul etmiş ve buna göre amel etmiştir. Rüya, kahramanın davranışlarına yön vermiştir.

Kendini Arayan Adam romanındaki Salih Gökkaya, azılı bir komünist iken hidayete erer ve yaşamını İslam inancına göre şekillendirmeye başlar. Fakat bir müddet sonra felç olur ve yatalak bir hâle gelir. Bu sırada şu şekilde bir rüya görür:

Üstad, arkasında bir zatla beraber yattığım odaya girdi. Onu görünce hâlîmi arz edercesine ağlamaya başladım. Geldi, üzerime eğildi, tebessüm ederek dedi: “Senin o kadar büyük günahların vardı ki, şu Amerika’ya doldursak taşar, denizlere dökülürdü. Risale-i Nur, senin hayatına kefil oldu. Ve bu hastalık, o dehşetli günahlarına keffâret olsun diye verildi. Sabret, şükret”. Arkasında el pençe vaziyette duran zata döndü, ‘Öyle değil mi Mevlânâ Halid’ dedi. O da ‘Öyledir Üstadım’ diye cevap verdi. O rüyanın heyecanı ile uyandım ki, vücudumun yarısına can gelmiş (Ertuğrul, 2006: 118).

Burada rüya, bir kurtuluş müjdesi işlevi görmektedir. Hidayete eren ve tövbe eden roman kahramanı, rüya vasıtasıyla müjdelendirir, tövbenin kabul edildiği bildirilir ve kahramanın dinginliğe kavuşması sağlanır.

Yalnız Değilsiniz romanında bilinmeyen haber veren/ön bilgilendirici rüya örneğine rastlanır. Bilindiği gibi “Gaybdan haberdar olmak, peygamberliğin alametlerindedir. Herhangi bir mümin de bazen Allah’ın takdiri ile rüyalarında gaybdan haberdar edilebilir, rüya âleminde müşahade ettikleri

misal âleminde gerçekleşebilir” (Akçay, 2018: 217) Roman karakterlerinden Hatice Hanım, geleneklerine bağlı ve mütedeyyin bir karakterdir. Tıbbi ilaçlar yerine bitkisel ürünler kullanarak çevresindekilere faydalı olmaya çalışır, Kur’an okuyarak hastaları teskin eder. Hatice Hanım, roman başkışisi Serpil’i çok sever ve ona sahip çıkmaya çalışır. Serpil’e karşı böylesine muhabbet besleyen Hatice Hanım, Serpil ile Doktor İlhami Bey’in evleneceğini rüyasında görür. Fakat bu rüyayı kimseye anlatmaz, sadece Serpil’e iyi bir kısmet çıkacağını müjdeler. Bir müddet sonra Doktor İlhami Bey, gerçekten Serpil Hanım’a talip olur ve Hatice Hanım’ın rüyası doğru çıkmış olur. Hatice Hanım bunun üzerine “Benim rüyalarım sahihtir dememiş miydin sana” (İnanç, 1987: 190) sözleriyle sevincini ifade eder. Burada rüya kişinin davranışını etkilememiş, sadece olacakları haber verme/gaybı bildirme işlevi üstlenmiştir.

Müslüman Kadının Adı Var romanının başkışisi Dilara, hidayete ererek namaz kılmaya başlar; fakat sadece namaz kıldığı zamanlarda başını örter, diğer zamanlarda başı açık gezmeye devam eder. Dilara, yine bir secde anında gözyaşlarıyla Allah’a sığınır ve bu şekilde uyuyakalır. Rüyasında bir ses, ona örtünün gerekliliğini ve örtünmesi gerektiğini anlatır: “Bak kızım, şu elmaya bak! Bunun kabuğu var. Kâinatta hangi canlıya, hangi meyveye bakarsan bak, hepsinin üzerinde bir kabuk vardır. Kadının kabuğu da örtüsüdür. Seni her türlü tehlikeden koruyacak tesettüründür” (Turhal, 1999: 47). Rüyadan uyanan Dilara, çevresinde kimseyi bulamaz ve rüya gördüğünü anlar. Gördüğü rüyayı bir işaret ve mucize olarak değerlendirir ve o günün sabahından itibaren örtünüp pardösüye geçer (Turhal, 1999: 48). Burada görülen rüya İslamiyet’e ısınan kişinin tam olarak hidayete ermesini teşvik eden bir işlev üstlenir, davranış değişikliğine neden olur. Romancı, kahramanındaki değişimi/dönüşümü uzun çabalarla gerçekleştirmek yerine kolayı seçer ve rüya vasıtasıyla kahramanının dönüşmesini/tesettüre bürünmesini sağlar.

Ayrılık Benimle Kaldı romanının başkışisi Şeyma, buhranlar geçirdiği bir dönemde bir rüya görür. Rüyasında iki saat boyunca bir binanın koridorunda gidip gelmektedir. Namaz kılmaya yeni başlamış olan Şeyma, rüyanın gerçekle ilintisini bu dünyanın bir imtihan salonu olduğu, kendisinin de dersine çalışmadığı için üzüntü ve telaş içinde bocalayan bir talebe olduğu şeklinde yorumlar (İnal, 1994: 99). Rüyadan ders çıkaran Şeyma, daha mütedeyyin bir kişiliğe bürünmeye çalışır, bu çabalarının sonucunu ise yine rüya yoluyla alır ve rüyasında cehennem ateşinden kurtulduğunu öğrenir:

Büyük bir binanın içindeydik. Pek çok tanıdığım ve ben. Geceydi, uyuyorduk. Gece yarısı yüzüme vuran bir sıcaklıkla kendime geliyordum, gözlerimi açtığımda büyük bir yangının çevremi sardığını, geceyi kocaman alevden diliyle yaladığını gördüm. Dehşetle çevremi araştırdım, kaçıp kurtulabileceğim bir yol arıyordum. Yangının henüz ulaşamadığı bir pencere bulabildiğimde, can havliyle oraya koştum. Aşağıya baktım, fazla yüksek değildi, önce atlamaya cesaret edemedim. Fakat arkama dönüp baktığımda alevlerin bana iyice yaklaştığını gördüm, atlamaktan başka çarem kalmamıştı. Bütün kalbimle Allah’a sığınıp atladım aşağıya. Kurtulmuştum. Ayağım birazcık incinmişti o kadar (İnal, 1994: 111).

Romandaki bir başka rüyayı ise roman karakterlerinden Talip görür. Talip; paragöz, kumarbaz ve ayyaş bir karakterdir. Para için her türlü çirkefliğe bulaşır. Eski nişanlısı Aysel'i ise intikam almak için öldürür; fakat büyük bir vicdan azabı çekmeye başlar ve bu durum Talip'in rüyalarına kadar akseder. Rüyasında Aysel, ona “Bir katilsin sen, cezayı çekeceksin! Katil, katil, katil!” (İnal, 1994: 322) diye seslenir. Her gece kâbus görmeye başlayan Talip, gidip teslim olmayı düşünse de bunu uygulamaya koymaz ve pis işlerine devam eder. Nitekim eski karısını soymaya çalışırken yakalanır ve tutuklanır. Buradaki rüya, günlük işlerin/meşguliyetlerin rüyalara aksetmesi şeklinde gerçekleşir. Gün içinde vicdan azabı yaşayan Talip, rüyasında da bu durumu yaşamayı sürdürmüştür.

Arzunun Kışkacında romanının başkişisi Arife, uzun süredir annesine söz verdiği hâlde onu ziyarete gitmemiştir. Arife'nin annesi Asiye Hanım bu arada kızının hasretine dayanamaz ve hastalanır. Arife, bir gece rüyasında annesinin kendisine kırgın olduğunu görür ve ertesi sabah onu ziyaret etmeye karar verir. Fakat eve vardığında annesinin cenazesıyla karşılaşır (Günay, 1990: 139). Burada rüya, kahramanın hareket etmesini tetikleyen bir haberci konumundadır. Kahramanın davranışını yönlendirmiş ve kurgunun şekillenmesini kolaylaştırmıştır.

Senatör'ün Kızı romanının başkişisi Ebru, ünlü senatör Kemal Solak'ın kızıdır, zengin ve sosyetik bir aileye mensuptur. Ebru, âşık olduğu Ata sayesinde İslamiyet'i tanır ve eski yaşantısını bırakarak hidayete erer. Bunun üzerine Ebru'nun ailesi ona cephe alır ve Ebru'yu evde yalnızlaştırır. Bu süreçte sıkıntıya düşen Ebru, bir rüya görür. Rüyasında bir kısım kara insanlar görür. Bu insanlar günah batağına saplanmış ve kendisini de oraya davet etmektedir. Diğer bir kısım insanlar ise bu insanlardan kaçmakta ve başka bölgelere göç etmektedir. Ebru bu kişilerden yardım ister ve kendisini de yanlarına almalarını ister. Onlarsa bir sonraki grupta bir tanıdığının çıkacağını ve o kişiyle birlikte hareket etmesini tavsiye eder. Gelen yeni grubu gören Ebru, bunların içinden arkadaşı Gürkan'ı tanır ve ona seslenir. Sonrasında ise rüyadan uyanır (Uzunyaylalı, 1992: 262-266).

Rüyadan uyanan Ebru, ailesine daha fazla tahammül edemeyeceğini ve hicret etmesi gerektiğini anlar. Ebru'nun nereye hicret edileceği ise zaten rüyada gösterilmiştir: Gürkan. Gürkan, Ebru'nun yakın arkadaşlarından ve kısa zaman önce hidayete ermiştir. Ebru, gördüğü rüyanın da tesiriyle Gürkan'a sığınır ve onunla evlenmek istediğini söyler. Gürkan ise bundan büyük bir memnuniyet duyar ve hemen evlilik işlemlerine başlar. Romanda rüya, sıkıntıya düşen kahramana yol göstermiştir. Kahraman, rüyada kendisinden istenilen davranışları yerine getirmiş ve bu şekilde dinginliğe ulaşmıştır.

Ve Yollara Günah Diktiler romanındaki Zeynep, gazinolara düşmüş kötü bir kadinken hidayete erer ve mütebedeyin bir kimliğe bürünür, sonrasında ise ömrünü İslamiyet yolunda harcamaya başlar. Zeynep bir gün rüyasında eski arkadaşlarından Nazife Hanım'ı görür. Nazife Hanım, yeterince dindar olmayan bir kadındır; fakat tüm mal varlığını Zeynep'e bırakmış, Zeynep de bu parayı İslamiyet yolunda harcamıştır. Zeynep'in gördüğü rüyada Nazife Hanım cennettedir ve ona da cenneti müjdelir: “Sen de benim yaşadığım yere, cennete gireceksin” (Kartal, 1990: 188). Zeynep Hanım, rüyanın

devamında Hz. Muhammet'i de görür ve onunla selamlaşır. Romanda rüya, hidayete eren Zeynep'e cennete gireceğini müjdelir. Dolayısıyla tövbelerin kabul olduğuna işaret eden bir rüya niteliği taşır.

Edebi metin, bir nevi yazarın rüyası olarak değerlendirilebilir. Yazar, ulaşmak istediği yaşantıya eseri marifetiyle ulaşmak isteyebilir. Mine Dev'in *Rahibe Kety* adlı romanına bu nazarla bakılır, romanda Amerikalı bir rahibenin hidayete erişi anlatılır. İslami romanlarda hidayete erme ve tebliğ faaliyetleri çok yoğun olarak işlenir. Romanların çoğunda "Allah'ı inkâr edenleri ikna etmek için muhatabıyla tartışmaya giren bir kahraman vardır" (Barbarasoğlu, 2016: 92). Roman karakterlerinden Nur Banu, bu tip bir karakterdir, çevresi tarafından sevilen ve saygı gören biridir. Amerikalı arkadaşı Kety'i Şanlıurfa'ya davet eder, ona Balıklıgöl'ün ortaya çıkış hikâyesini ve Hz. İbrahim'i anlatır. Anlatılanlardan oldukça etkilenen Kety, gece uyuyamaz ve yalnız başına Balıklıgöl'e gider. Burada İbrahim peygamber olduğunu sandığı çok güzel bir silütle karşılaşır ve manevi bir sevince gark olur. Bu arada Nur Banu'dan İslamiyet hakkında bilgiler edinir ve İslamiyet'e yakınlık duymaya başlar. Kety'nin gördüğü bir rüya ise hidayete erme sürecini hızlandırır. Kety, rüyasında Hz. İbrahim'i görür. Hz. İbrahim, ona "Sare" şeklinde seslenir ve onu kelime-i şهادet getirmeye davet eder (Dev, 2006:132). Kety uykudan ağlayarak uyanır, bir müddet sonrası Müslüman olur ve adını "Sare" şeklinde değiştirir. Burada da rüya, roman kahramanında davranış değişikliği oluşturmuş ve kahramanı İslamiyet'e sevk etmiştir. Yazar, kahramanının hidayete erişimini belli bir altyapı oluşturmaksızın bir rüya yoluyla sağlamış ve eserini mutlu sonla bitirmiştir.

3. SONUÇ

İslami romanlar, bir davaya hizmet etmeyi amaçlayan tezli romanlardır. Romanlarda mesaj vermek, İslami konularda okuyucu kitlesini bilinçlendirmek, okuyucuların dindar/ahlaklı/erdemli bireylere dönüşmesi esastır. Romancı, hedeflerine ulaşırken kurguda rüya faktöründen/motifinden de yararlanır. Makale kapsamında incelediğimiz İslami romanlarda rüya, aşağıdaki işlevlerde kullanılmıştır:

a. Rüya, roman kahramanlarına gelecekte müjdeleyici haberler verir. Bu durum çoğunlukla iki sebebe dayandırılır: Hidayete eren kişiyi güdülemek ve zor durumda olan Müslümanlara sabır aşılacak. Rüyasında müjdeli haberler alan kişiler, İslamiyet'e daha sıkı sarılırlar ve şevklenir. Zor durumda olan kişilerse gördükleri rüyalarından güç alır ve sabreder. Romancılar, rüyaları bahsedilen amaçlar doğrultusunda bilinçli bir şekilde kullanır. Okuyucu kitlesine mütedeyyin duruşundan taviz vermemesi gerektiğini aşılır.

b. İslami romanlarda rüya vasıtasıyla kişilerin davranışları değişir ve roman kurgusu yeniden şekillenir. Kişiler gördükleri rüyaların tesiriyle yanlış yolda olduğunu anlar ve ani bir kararla hidayete erer. İslami romanlarda bu durum sıklıkla işlenir. Romancı, kahramanlarını belli bir altyapı oluşturmaksızın, gördüğü bir rüya vasıtasıyla dönüştürür. Bu da İslami romanların kurgusal gerçekçiliğini sorgulatar. Yine rüyalarda bazen kişilere nasıl hareket etmeleri gerektiği söylenir.

Roman kişileri de bu durumu ilahi bir emir olarak görür ve kendilerinden istenen davranışı sergiler. Genellikle bu tür rüyalar, romanın kırılım noktalarında gerçekleşir. Yazar, bir rüya vasıtasıyla kurgunun gidişatını değiştirir.

c. Rüya, iyiliklerin ödüllendirilmesi kötülüklerin cezalandırılması işleviyle de kullanılır. Günlük hayatta iyilik yapan/sevap kazanan veya birinin hidayete ermesini sağlayan kişiler, gördükleri rüyalarla ödüllendirilir. Bu ödül, çoğunlukla rüyada bağışlanma veya cennete girme şeklindedir. Kötülük yapanlarsa rüyalarında da azap çekmeye devam eder. Bu bağlamda İslami romancılar, ilahi adaleti roman kurgusu içerisinde gerçekleştirmeye çalışır.

d. İslami romanlarda nadiren de olsa günlük yaşamdaki meşguliyetlerin rüyaya aksettiği örnekler rastlanır. Bu tür örnekler çoğunlukla olumsuz örneklerdir. Günlük yaşamda olumsuz bir profil çizen kişiler, rüyalarında da olumsuz şeylerle karşılaşır. Bunalmalar yaşayan bir kişinin rüyasında da buhranlı şeyler görmesi gibi. Bu rüya, İslam akidesine göre kişinin kendi kendisiyle konuştuğu rüya çeşidine girer.

İncelenen İslami romanlarda rüya; yukarıdaki işlev ve amaçlarla kullanılmış, romanların kurgulanışında tıpkı bir roman karakteri gibi rol almış ve romanların akışına yön vermiştir. Netice itibarıyla rüya, İslami romancıların kurguda vazgeçemedikleri bir öğedir. Fakat İslami romancılar rüyayı genellikle belli kalıplar hâlinde kullanmayı (Hidayete eren kahramanın müjdelenmesi, geleceğe ait müjdeli haberler verilmesi, kahramanın davranışına yön verilmesi, tövbenin kabul edilmesi vb.) tercih etmiştir. Bu tek tip kalıplarsa İslami romanları kurgusal olarak zayıflatır. Çünkü romancılar rüyayı kahramanın psikolojik durumunu çözümlmek için değil, kurguyu hızlıca şekillendirmek, amaca ulaşmak ve roman kahramanında davranış değişikliği oluşturmak için kullanır. Bu da İslami romanlar açısından kusurlu bir durum olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Ağar, M. E. (1988). Son İki Yılda Roman ve Hikâye. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1987-1988*, İstanbul: Suffe Yayınları.
- Akçay, G. (2018). Mesnevilerde Rüya Teorileri. *Türkbilig*, 36, 213-234.
- Aydar, H. (2005). Kur'an'da Rüyalar ve Rüyaların Hayata Yansımaları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(4), 39-60.
- Aydın, H. (2007). İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 165-178.
- Balcı, E. (2014). *1990-2000 Yılları Arası İslâmi Romanlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Barbarasoğlu, Fatma (2016). *Kamusal Alanda Başörtülüler (Söyleşi: Nazife Şişman)*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Bars, M. E. (2018). *Kıssa-i İbrahim: Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Canan, İ. (1988a). *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte (Cilt 2)*. İstanbul: Akçağ Yayınevi.
- Canan, İ. (1988b). *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte (Cilt 3)*. İstanbul: Akçağ Yayınevi.

- Cilasun, R. (1975). *Oğlum Osman*. İstanbul: Hisar Yayınevi.
- Çalışkan, K. (1996). Özenilesi Yaşamlar: İslami Romanlar Üzerine bir İnceleme. *Birikim*, 91, 89-95.
- Dev, M. (2006). *Rahibe Kety*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- DİB (2011). *Kur'an-ı Kerim ve Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Efe, M. (2016). *Mızraksız İlmihâl*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Erkol, Ç. G. & Çalışkan, U. (2016). 1960'lerden 28 Şubat'a Cemaati Romanlarla İcat Etmek: Siyasal İslam'ın Popüler Tezahürleri. *Moment Dergi*, 3(1), 21-47.
- Ertuğrul, H. (2006). *Kendini Arayan Adam*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Freud, S. (1995). *Psikanaliz ve Uygulama*. (Çeviren: M. Sencer). İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Psikanaliz Üzerine*. (Çeviren: A. A. Öneş). İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2015a). *Rüya Yorumları 1*. (Çeviren: A. Kanat). İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2015b). *Rüya Yorumları 2*. (Çeviren: A. Kanat). İstanbul: Atlantis Yayınları.
- Gültepe, N. (2015). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Resse Yayınları.
- Günay, M. (1990). *Arzunun Kiskacında*. İstanbul: Beka Yayınları.
- Gündüz, E. (2009). Divan ve Halk Edebiyatı Sanatçılarında İlham Kaynağı Olan Rüya. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 187-202.
- Gürbüz, A. (2019). *Türk Edebiyatında İslami Romanlar*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- İçli, A. (2009). Hamdullah Hamdi'nin Yusuf u Züleyha Mesnevisinin Kavram ve Sembol Boyutu. *Ekev Akademi Dergisi*, 13(39), 189-200.
- İnal, M. (1994). *Ayrılık Benimle Kaldı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnanç, Ü. (1987). *Yalnız Değilsiniz*. İstanbul: Tuğra Neşriyat.
- İsmail, H. (2014). *Minyeli Abdullah*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Jung, C. G. (1998). *Psikoloji ve Din*. (Çeviren: Raziye Karabey). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Kartal, H. (1990). *Ve Yollara Günah Diktiler*. İstanbul: Mektup Yayınları.
- Kazancı, A. L. (2011). *Bir Vicdan Uyanyor*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kolcu, A. İ. (2013). *Türk Romanı El Kitabı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Köse, E. (2014). *Sessizliği Söylemek: Dindar Kadın Edebiyatı, Cinsiyet ve Beden*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Satar, N.A. (2014). *İslami Modern Türk Edebiyatı'nda Kadın Eli: 1970-2000 Yılları Arasında Yazılan İslami Romanlarda "Öteki" ve "Müslüman" Kadının Kadın/Yazar Anlatıcı Tarafından Kurgulanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Şenler, Ş. Y. (2011). *Huzur Sokağı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Turhal, Ş. K. (1999). *Müslüman Kadının Adı Var*. İstanbul: Adese Yayıncılık.
- Türkmenoğlu, S. (2015). Türk Romanının Din Algısında Popülist Bir Durak: Hidayet Romanları. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 3(2), 261-274.
- Uğur, V. (2017). Kadın Kimliği ve Modernizm Karşıtlığı: Hidayet Romanlarının İdeolojisi. *Researcher: Social Science Studies*, 5(4), 810-826.
- Uludağ, S (2008). Tasavvufta Rüya. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34, İstanbul: TDV Yayınları, 309-310.
- Uzunyaylalı, M. T. (1992). *Senatör'ün Kızı*. İstanbul: Beka Yayınları.
- Yılmaz, E. B. (2011). Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Bilig*, 56, 45-56.

- Yılmaz, V. E. (2000). *Bir Kimlik Oluşturma Aracı Olarak İslami Popüler Romanlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Zariç, M. (2017). 1950-1980 Arası İslami Duyarlıklı Öykü Anlayışı ve Öykücüler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 59, 1-17.